

En skrift från
Riksantikvarieämbetet

Rökstenens gåta

Riksantikvarieämbetet
Box 5405, S-114 84 Stockholm, Tel 08-783 90 00

Denna skrift är formgiven av *Ludvig Grandin*,
och bilderna är tecknade av *Pål Rydberg*.
Texten är satt i Linotype Garamond 3 och Monotype Gill Sans.
Trycket är gjort på Countryside natural vete 100 g
från Pappersgruppen hos *Bratts Tryckeri* i Jönköping juli 1992.
ISBN 91-7192-855-3

RÖKSTENEN ÄR en mycket märklig runsten.
I århundraden har den fascinerat människor genom sin
storlek, runornas antal och den gåtfulla inskriften.

Varin lät rista dessa runor till minnet av sin döde son
någon gång i början av 800-talet. Vi vet inte exakt var
stenen stod från början, men troligen restes den
mycket nära sin nuvarande plats. Här gick också den
gamla Eriksgatan förbi. Vid utgrävningar har arkeo-
logerna funnit rester av denna på den plats där
parkeringen nu ligger.

Rökstenens text betraktas som ett av de första dikt-
verken i vårt lands historia. Ett utemuseum om
Rökstenen och dess märkliga skrift uppfördes invid
stenen 1991. En nutida författare, Folke Isaksson,
fortsätter berättartraditionen från mästaren Varins tid
i utställningens texter. De finns samlade här i denna
skrift. Konstnären Pål Rydberg gjorde bilderna.

Riksantikvarieämbetets utemuseum vid Rökstenen
har tillkommit i samarbete med Riksutställningar.

RÖKSTENENS GÅTA

EN GÅNG levde här i trakten en ung man som kallades Vämod. Efter hans död lät fadern, som hette Varin, resa en minnessten över sonen. Det var i början av 800-talet.

Båda hade inandats den friska luften här, på den vida, bördiga slätten med Ombergs blåa hjässa vid horisonten och Vätterns väldiga spegel.

Det var en tid som för oss ter sig som ett dis eller ett dunkel, långt innan Sveriges rike fanns och någon kyrkas valv ännu hade rests.

Vämod var död, kanske på krigståg i främmande land, men fadern ville att hans

minne skulle leva. Ingen som gick eller red här förbi kunde undgå att se den mäktiga stenen. Bakom runornas kantiga telegramstil kan vi, de efterkommande, tycka oss ana en mans känslor: stolthet och sorg. Men många av de inristade orden förlorar sig i något som liknar ett mummel.

I dag känner vi över 3000 runinskrifter från vårt land. Varins skapelse är den längsta, den märkligaste och den mest svårtolkade av dessa forntida texter. Många forskare har brytt sina huvuden med att försöka lösa Rökstenens gåta.

UTE I VÄRLDEN

MYCKET TALAR för att färdandet är en ursprunglig drift, nedlagd hos människan. I tidens gryning följde jägaren sitt byte bortom synranden, dels av nödvändighet, för att finna föda, dels för att lära känna det okända, bortomliggande.

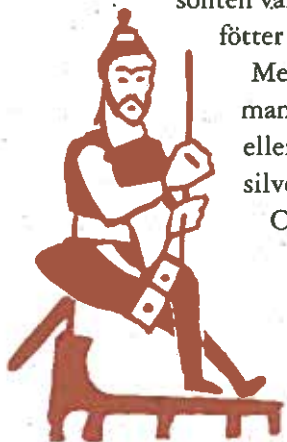
En del av dem som gav sig ut på vandring eller som reste ut kom aldrig tillbaka. Andra återvände med förundran och insikter, skatter och sår och berättelser om de främmande länderna.

På den tid då Varin och Vämod levde, var världen både mer begränsad och mer gränslös än den är idag. Horisonten var snäv, fortskaffningsmedlen var människans fötter och hästens hovar.

Men det fanns också segel och kölar, skepp som man kunde färdas långväga med, på härnadståg eller för att byta varor, pälsverk och slavar mot silvermynt eller pärlor.

Om detta kan Vämod, en stormans son,

ha drömt i sin ungdom. Vi vet inte var eller hur han dog, men kanske drog han liksom många andra ut i en värld där få gränser ännu var dragna och kom inte tillbaka från sin resa.

Vämod kan ha färdats med vindarna till de kristnade frankernas rike i söder som under Karl den store sträckte sig från Spanien till Elbe. Eller han kan med sina män ha seglat österut, till Novgorod och vidare på de ryska floderna, handelsleder som nådde ända fram till det rika Bysans, som vikingarna kallade Miklagård, och till Bagdad, kalifernas stad.

EN VÄLMÅENDE BYGD

DEN BOFASTE och den som reser lyssnar till olika maningar. Den inre rösten säger till odlaren att tålmodigt vänta på skörden. Den säger åt färdemannen att färdas, att söka nya utblickar.

Vikingen är en man som, när lusten till guld och äventyr griper honom, bryter upp och ger sig av, långt från hemmets tröskel, bort från slagan och spaden.

I gammal tid hade bygden kring Rök ett annat utseende än idag. Skogen, den mörka Holaveden, låg närmare, och vägarna var färre, smala och krokiga. På slättlandet kan det ha funnits gravhögar som senare plöjts eller grävts bort. Vid gårdarna hade man hägnader omkring gårdarna med det växande vinterfodret och kring den mark som låg i träda och där kreaturen betade. Jorden var fruktbar. I denna trakt levde man väl. Här fanns stadga och sammanhang. När man granskar en modern karta; ser man att byar och hus ofta ligger på samma plats där

man levde för mer än tusen år sedan.

Ett av namnen på kartan, Ingvaldstorp, påminner om "Ingvaldsättlingarna" som Rökstenen nämner. De bör ha bott i byn eller i dess närhet, och Varin och hans son tillhörde antagligen denna stormanssläkt.

Här i närheten restes den märkliga stenen, Varins meddelande till sin omgivning och eftervärld. Där den ursprungligen stod, invid den gamla Eriksgatan, har det möjligen legat en hednisk kultplats. Socknen och den kyrka som byggdes här på 1100-talet fick namn efter runstenen, fastän denna snart murades in i en intilliggande tiondebod, så att bara den ena sidan var synlig. Den förblev i denna fångenskap ända till 1862.

"Rök" betecknade förr på östgötska ett högt block av sten; det är samma ord som det gotländska "rauk".

HEMMA I RÖK

ÄTTEN, SLÄKTEN är som ett stort träd med vida grenar. När vindarna viner, är det viktigt att ha djupa rötter. Utanför eldens krets, den värmande gemenskapen finns kyla och mörker, fara och hot.

Samhällsordningen är hållfast, ett värn mot fienders anlopp och tidens stormar. Den är också uteslutande. De som befinner sig utanför, trälar och "löst folk", är utan talan och rätt.

Hur såg Varin ut, hur var han klädd? Och sonen, innan han mötte sin död?

Med hjälp av vikingatidens fynd och bildframställningar kan man föreställa sig dessa män från Ingvaldstorp och Hjäjla. Varin är både hövding och bonde. Han sitter stolt på sin häst och ser ut

över sina ägor och gårdsplanen där svinen bökar. Över en kolt av ylle bär han en brynja av järn. Han har åtsittande byxor i lysande rött, en hjälm som glimmar i solen och ett svärd med sirningar som redan har gått i arv i slakten genom flera led. Han håller ett spjut i handen och en sköld med beslag av brons. Varin skall till tinget och vill göra intryck på både hög och låg.

Om aftonen samlas Varin, Vämod och andra av traktens högättade män och kvinnor i gästbuds-salen. De dricker mjöd och glammar, spelar bräde och lyssnar till berättelser om dåd och bragder. Man språkar om årsväxten och vädret, medan stockveds-brasan glöder och vinden drar förbi.

Urnordiska runor
24 tecken

ƒ ḁ þ ƒ r < x p h t i e c s y e t b m m r o d o
f u þ a r k g w h n i j p é r s t b e m l i n g d o

Normalrumor
16 tecken (används inte på Rökstenen)

ƒ ḁ þ ƒ r y * † † † † † † † † † † † † † † † †

Kortkvistrunor
16 tecken

I chiffer: tredje ätten	andra ätten	första ätten
1 2 3 4 5 6	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
ƒ ḁ þ ƒ r y	† † † † † † † † † † † † † † † †	† † † † † † † † † † † † † † † †
f u þ a r k	h k i a s	t b m l r
f, v u, y th a, o r k, g o, ö, v	h n i e a, ä s e	t, d b, p m l r

RUNORNA

NORDBOR SOM före vår tideräknings början besökte det romerska riket fick där inblickar i skrivandets konst.

Med impulser framför allt från latinet utvecklades sedan runskriften.

De tidiga ristningarna är oftast korta, svårtolkade inskriptioner på vapen eller smycken.

Från 700-talet e. Kr. förändrades runskriften. I Norden kom den att innehålla sexton tecken. De var av två slag: normalrunor och de runor som Varin använder sig av på Rökstenen, kortkvistrunor.

Från början ristades runor mest i trä; strecken går diagonalt eller vinkelrätt mot virkets ådring. Eftersom trä är ett förgängligt material, har få sådana inskrifter bevarats.

De äldsta runstenarna är från 400-talet, men först efter

Varins och Vämöds tid blev det vanligt i Norden att resa en runsten, i regel till minnet av en död. Senare, efter kristendomens införande, pryddes ofta runstenarna med korsets tecken. I isolerade svenska bygder använde man runor ännu på 1800-talet, mest på bohag och föremål.

Ursprungligen hade varje runa en särskild benämning. Runan s kallades exempelvis för "sol" och runan n för "nöd".

På raderna 23 och 24 används förskjutningschiffer. Det är skrivet med kortkvist-runor. Varje runa skall ersättas med den närmast följande i runraden. På Rökstenen står det:

a i r f b f r b n h n

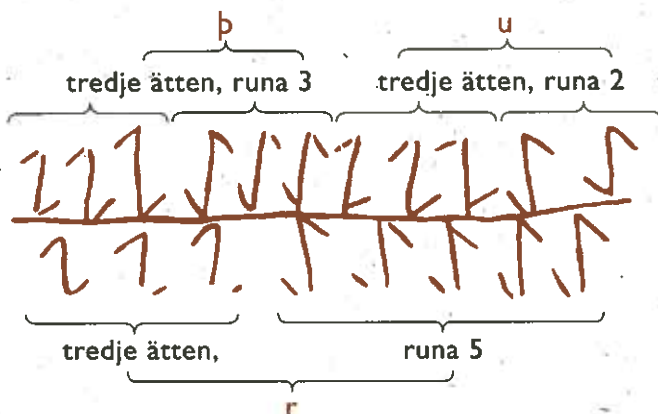
Med en runas förskjutning blir det:

s a k u m · u k m i n i

Jag säger de unga

Längst ned på rad 26 finns ett antal talchiffer. Det valda tecknet används först rättvänt, sedan spegelvänt. Chiffret ger gudanamnet þur = Tor

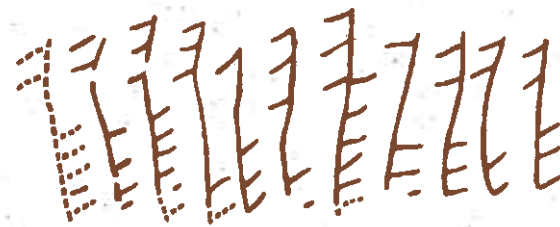

LÖNNRUNOR

PÅ EN SÄLLSYNT vacker runsten från Sparlösa i Västergötland står det: "Tyd runorna, de från gudarna stammande." Denna inskrift ger oss också ristarens namn, Alrik. Men i regel är de äldsta runristarna okända, och vi vet inte heller vilken ställning de hade i sitt samhälle. De kan ha betraktats som magiker, märkliga konstnärer eller hantverkare. I "Havamal" framställs Oden som den främste bland runmästare.

Runor var skrivtecken, men de hade också en inneboende magisk kraft.

På rad 26 finns detta chiffer. De övre "kvistarna" anger vilken ätt som avses, de undre "kvistarna" vilken runa i ätten. Så här löses chiffret:

ätt|runa 2|5 2|4 3|6 3|2 1|3 3|2 3|6 1|3 2|3 2|2 2|3
s a k u m · u k m i n i
Jag säger de unga

Denna runa i korsform finns på stenens ovasida. Chiffret löses lättast om man delar upp runan i tre delar. Då framträder namnet sibi = Sibbe

andra ätten, runa 5 = s

andra ätten, runa 3 = i

= bi

De kunde ge skydd mot olyckor eller sjukdomar och hålla gravplundrare och gengångare borta. En inristad besvärjelse kunde ge tur i kärlek eller styra ett slungat spjut rätt.

Med runor kunde man gynna en vän eller skada en ovän.

Ibland användes lönnrunor med sinnrika chiffer. Det kan ha varit runristarens sätt att pröva andras läskicklighet och att demonstrera sin egen skrivförmåga.

Lönnrunor kunde också fungera som ett teckenspråk mellan invigda och kanske mellan människan och en högre makt.

STENENS TEXT

1

af t·u am u þ·st ant a·r u na rþ a r +
Till minne av Vämod står dessa runor

2

in·u a r in·fa þ if·a þ in·aft·f aik i a n·s u n u
Men Varin skrev dem, fadern, till minne av den döde sonen.

3

s a k u m·uk mini·þ a t·h u a r i a r·u a l r a u b a r·u a r i n·t u a r
Jag säger de unga det, vilka de två stridsbyten var

4

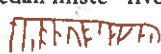
þ a r·s u a þ·t u a l f·s i n u m·u a r i n·n u m n a r·[a]t·u a l r a u b u
som tolv gånger blev tagna som krigsbyte,

5

þ a þ a r·s a m a n·a·u m i s u m·m a n u m·þ a t·s a k u m·a n a
båda på en gång från man efter man. Det säger jag som det and-

6

r t·h u a r·f u r n i·u a l t u m·a n u r þ i f i a r u
ra, vem som för nio släktled sedan miste livet

7 8

mir·h r a i þ k u t u m·a u k·t u m i r·a n·u b·s a k a r
hos reidgoterna och han dog hos dem till följd av sin skuld.

9

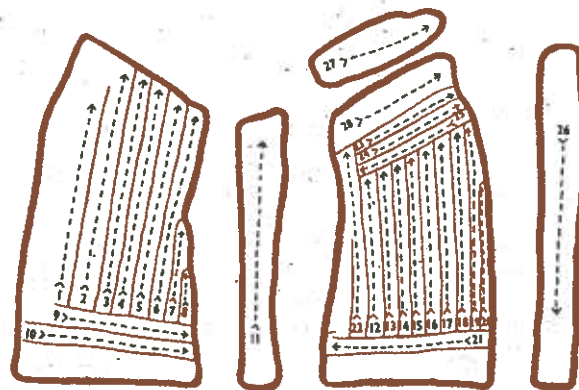
r a i þ·þ i a u r i k r·h i n·þ u r m u þ i·s t i l i a
Då rådde Tjodrik den dristige, sjökrigarnas

10

f l u t n a·s t r a n t u·h r a i þ m a r a r·s i t i r·n u·k a r u r·a
hövding över Reidhavets kust. Nu sitter han rustad på

11

k u t a·s i n u m·s k i a l t i·u b·f a t l a þ r·s k a t i·m a r i k a
sin gotiska häst, med sköld över axeln, den främste av Märingar.

FRAMSIDA

BAKSIDA

12

þ a t·s a k u m·t u a l f t a·h u a r·h i s t r·s i·k u
Det säger jag som det tolfte var Gunns häst

13

n a r·i t u·u i t u a k i·a n·k u n u k a r·t u a i r·t i k i r·s u a
ser föda på slagfältet, där tjugo konungar

14

þ a l i k i a þ a t·s a k u m·þ r i t a u n t a·h u a r i n t
ligger. Det säger jag såsom det trettonde, vilka

15

u a i r·t i k i r·k u n u k a r·s a t i n·[a]t·s i u t u n t i f i a
tjugo konungar satt på Själland under fyra

16

k u r a·u i n t u r·a t·f i a k u r u m·n a b n u m·b u r n
vintrar, med fyra namn, födda

17

i r·f i a k u r u m·b r u þ r u m·u a l k a r·f i m·r a þ·u l f s·s u
åt fyra bröder. Fem med namnet Valke, Rådulfs sö-

18

n i r·h r a i þ u l f a r f i m·r u k u l f s·s u n i r·h a i s l a r·f i m·h a r u þ
ner, fem Reidulf, Rugulfs söner, fem Haisl, Hord-

19

s·s u n i r·k u n m u n t a r·f i m b i[a]r n a r·s u n i r
s söner, fem Gunnmund, Björns söner.

20

n u k m --- m a l u -- k i a i n h u a r·þ þ f t i r·f r a
Nu för de unga säger fullständigt envar(?)... eftersporde(?).

KOMMENTARER

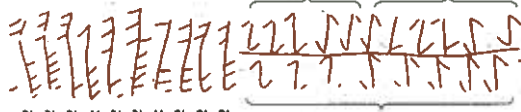
21
 sag w m-ogm e ni · [p] ad-ho a r i g o l d
 Jag säger de unga det, vem av Ingvalds-

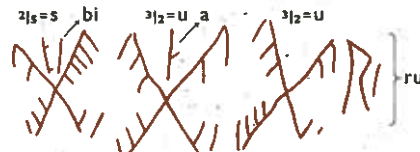
22
 iga · o a r i g · o l d i n · [a] d · g o a n a r · h o s l i
 -ättlingarna som blev gäldad genom en hustrus offer.

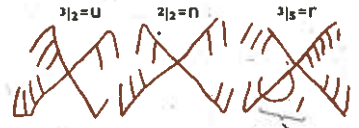
23
 air f b · f r b n h n · f i n b · a n · t f a n h n u
 sakum · u k mini · u a i m · s i · b u r i n · n i p
 Jag säger de unga, åt vilken kämpe en ättling

24
 r · t r a k i · u i l i n · i s · p a t · r h f p · r h i s
 k n u a · k n a t
 är född. Vilen är det. Han kunde krossa

25
 i · i a t u n · u i l i n · i s · p a t
 en jätte. Vilen är det. Nit.

26
 s a k u m · u k m i n i
 Jag säger de unga: TOR.

27
 s i b i u a r i
 Sibbe viets väktare

28
 u l n i r u p r
 avlade nittioårig (en son).

DET RÅDER numera enighet om hur runorna på Rökstenen skall läsas. Det gäller även de runor som har skrivits med chiffer-skrift. Däremot har forskarna varit mer osäkra om hur texten skall tolkas. Den vanligaste uppfattningen är att Varin för att hedra sin son Vämod anspelar på ett antal sägner och myter som var kända på 800-talet och i några fall kan ha haft anknytning till Varins ätt. Några kommentarer till översättningen av inskriften:

Rad 1-2

De ovanligt stora runorna här markerar att Rökstenen är ett minnesmärke efter den döde sonen. Uttrycket "dessa runor" syftar på hela inskriften. Det visar att också resten av texten ingår i minnesinskriften efter sonen. Inledningen har en rytmisk form och en särpräglad ordföljd. Den kan läsas som en halvstrof på *ljöðahátt*, dvs det vanliga versmåttet för en högtidlig sång vid denna tid.

Rad 3 (samt 21, 23 och 26)

Jag säger de unga. Alternativ läsning *Jag säger det folkminnet.* "...de två stridsbyten". Sannolikt rör det sig här om värdefulla vapen, t. ex. ett svärd och en sköld eller en hjälm och en brynja, som tolv gånger har tagits som stridsbyte, valrov, och vandrat från segrare till segrare. Liknande motiv med stridsbyten som vandrat från en sagohjälte till en annan finns i forngermanska sagor och myter.

Rad 6

miste livet (anurpifiaru): tolkningen oviss.

Rad 7

Reidgoterna är en poetisk beteckning på östgoterna, känd från den forngermanska diktningen.

Rad 7–8

dog... till följd av sin skuld (tumirānubsakar): tolkningen oviss men texten syftar, liksom i rad 6, möjligen på den följande versen om Teoderik.

Rad 9–11

Teoderikstrofen är diktad på versmåttet fornyrdislag och syftar på östgoternas konung Teoderik (död 526) och den ryttarstaty av honom som Karl den store år 801 lät flytta från Ravenna till Aachen. Den var mycket omtalad och framställde Teoderik med skölden hängande över vänster axel och en framåtsträckt lans i högra handen.

Rad 9

rådde (*raip*): kan också tolkas som *red*.

Rad 10

Reidhavets kust (strāntu hraiþmarar): ett förkortat uttryck för *strāntu hraiþkutamarar* "kusten vid Reidgoternas hav". Det är ett ortnamn från sagans värld.

Rad 11

Märingar kallades Teoderiks ätt. *Mär-* är samma namndel som *-mer* och användes flitigt i dennes släkt. Fadern hette Theodemer och farbröderna Valamer och Vidumer. Enligt fornengelska dikten *Deor* från 700-talet härskade Teoderik i trettio år över *Märingarnas borg* (Mæringa burg), vilken var Ravenna.

Teoderikstrofen hör möjligen samman med det som berättas i rad 6–8. Om man räknar med tre släktled (*altum*) på ett århundrade, motsvarar nio släktled avståndet från Teoderik till den tid då Rökstenen ristades, dvs i början på 800-talet. Uttrycket att han dog till följd av sin skuld (rad 7–8) kan syfta på att Teoderiks död sågs som ett straff. Enligt kyrkan var han en grym och gudlös härskare.

Rad 12–13

Gunn är en omskrivning, kenning, för vargen. *Gunn* betyder *strid* och är namnet på en valkyria, Odens kvinnliga tjänare. Valkyriorna hjälpte till att välja ut de kämpar som skulle falla i strid.

Rad 15

Själland (*siulunti*): tolkningen oviss. En tänkbar tolkning är *sjölunden* eller *lunden vid Sya*, en plats ca 30 km öster om Rök.

Rad 12–19 bildar en helhet. Formellt är den lätt att tolka, men den är fantastisk till sin innebörd. De tjugo konungarna bildade fyra brödragrudder. I varje grupp hade bröderna samma namn, Valke, Reidulf, Haisl och Gunnmund. Deras fäder var

fyra bröder. Varin anspelar här på en sagocykel om tjugo konungar som är okänd för oss idag.

Här slutar den berättande delen av inskriften. Rad 20 tycks vara en övergång till den mer svårlästa delen med lönnrunor. Denna tycks ha ett direkt samband med Varins släkt.

Rad 20

Här är texten svårt skadad och tolkningen osäker. De inledande runorna kan läsas som *nu ek minni* "Nu säger jag minnet..." eller *ne ungmänni* "Ej för de unga (säger)..."

Rad 21–22

Dessa rader är huggna med omformade "ornerade" runor ur den äldre 24-typiga runraden.

Den egendomliga kvistrunan mitt på rad 21 anger ätt 3 i den yngre runraden och runa 4 i samma ätt. Om man räknar bakifrån här, kommer man till runa þ.

Texten kan ha samband med byn *Ingvaldstorp* som ligger strax söder om Rök. Denna ligger nära *Häjla* strax öster om Rökstenen. Stenen står på mark som förr hörde till denna by.

...som blev gäldad genom en hustrus offer. Innebörden är dunkel. Ordet *kván* betyder "hustru, äkta maka", vilket innebär att offret måste avse en äkta man, knappast en son.

Rad 23–26

Textens innebörd är svår att förstå. Guden *Tor*, som namnges i ett komplicerat talchiffer på rad 26, kan vara den som "kunde krossa en jätte". Det finns många sagor om Tor som jättedödare.

Vad som avses med "åt vilken en kämpe är född" förefaller gåtfullt. Substantivet *drængr*, "dräng" betecknar en "ogift yngre man", medan *nidr*, "ättling" avser en man född inom äktenskapet.

Vem Vilen var är okänt. Möjligen utgör rad 23–25 en sammanhängande text. Vilen är i så fall identisk med inskriftens *trąki* och den som kunde krossa en jätte.

Rad 27–28

Forskarna är ense om vilka runtecken som döljs i de två raderna med chiffer i korsform. Vilka ord tecknen bildar och hur de skall tolkas är däremot omskrutt. Tolkningen *Sibbe, viets väktare*, utgår från att *uiuari* är en sammansättning av *vi*, "helig plats, kultplats" och *vári*, "värjare, väktare". I så fall kan det finnas ett samband mellan *Sibbe* och ett nu försvunnet *Sibberyd* i Rök. En annan tolkning är *Sibbe från Vi*. Då tolkas *uiuari* som ett inbyggarnamn, "den som bor i Vi". Det återfinns möjligen i namnet på grannsocknen *Väversunda*, "Vibornas sund". Ett härad ett par mil öster om Rök heter *Vifolka*.

EN DIKT I STEN

EN DEL AV rökstenens lockelse, nu och tidigare, har varit dess hemlighetsfullhet. Vem talar Varin till, och varför uttrycker han sig i så dunkla ordalag?

Man kan tycka sig höra en personlig ton i Varins framställning, en underton av sorg, av smärta. Samtidigt finns här drag av besvärjelse.

Texten på det stenblock som Varin ristade eller lät rista skulle man kunna kalla för vår första dikt.

Inte olikt en poet från vår egen tid arbetar Varin här med omtagningar och omskrivningar, allusioner och citat. Han förklarar inte utan "sjunger". I inledningen anspelar han på sägner och hjältedikter, myter och bekanta händelser. En del

av detta är svårt för oss att förstå eftersom det mesta av denna kunskap har försvunnit. Men här fogar Varin också in ett fragment av en dikt om en historisk person, Teoderik den store, östgoternas konung.

Avslutningen är mera oklar. Den handlar om alstrande, födande och offer. Här spelar Tor en viktig roll. Den mäktige guden tycks i dikten förbindas med runristaren och hans ätt, en tänkt anfader som skulle kunna ge hövdingen och hans släkt en högre rang.

Texten handlar om dunkla, för oss fördolda händelser som kan ha anknytning till Varins släkt. Därför ristar han lönnrunor i stenen och gör det med avsikt svårt för läsare att förstå detta äreminne som också är ett gåtfullt diktverk.

MYTISKA GESTALTER

I DET MUNTliga berättandet, före skrivkonstens genombrott, agerade gudar och halvgudar, hjältar och skälmar, furstar och vanligt folk.

Ibland förvandlades en verklig person till en sagogestalt, på samma sätt som filmens och musikens idoler i våra dagar kan bli föremål för en mytbildning som gör det svårt att veta vad som är verkligt och vad som är förgyllning.

På sin minnessten över sonen hugger Varin in Tors namn, för att inpränta hans betydelse. Han skriver namnet med lönnrunor.

När runorna ristades på 800-talet, var Tor den mest dyrkade gudomligheten i Norden. Tor var en riktig dundergud; det blixtrade och mullrade, när han for fram med sin vagn och sina bockar uppe bland molnen. Han var övermänskligt stark, utförde sagolika storverk och höll efter troll och jättar. Han hade något folkligt över sig, bondskt och burdust. Alltså blev

den rödskägge Tor populär, och barn fick namn efter honom: Torulf, Torbjörn, Torborg, Torsten, Tore och Tora.

I Varins tillvaro fanns en gemenskap även i det osynliga, en förbindelse med de hädangångna. Det var inte ovanligt att man vid denna tid kände namnen på sina förfäder fem, sex, sju generationer tillbaka och kunde berätta om deras bedrifter. Man talade också om hjältar ur ett mer avlägset förflutet som blivit till myt och dikt.

Teoderik var en sådan gestalt. Han hade härskat över ett väldigt rike och intagit Rom, och ute i stora världen viskades det om att han fortfarande ibland uppenbarade sig, nio mans-åldrar efter sin död, beväpnad och till häst.

Teoderiks ryttarstaty, som Karl den store år 801 lät flytta från Ravenna till sitt residens i Aachen, var också känd för många. För Varin och Vämod var denne härskare kanske en idol. På Rökstenen kallas han "Tjodrik den dristige".

BERÄTTANDETS GLÄDJE

ÄNDA SEDAN mänsklighetens tidiga barndom, i grottorna och vid lägerelden, har människor haft sin glädje i att berätta och att lyssna till berättelser.

De har handlat om verkliga händelser och om drömmar, om upptåg och fantasier. Många av dessa berättelser bevarades i människors minne, de gick i arv från släktled till släktled. En del kom att vandra från land till land.

Vid den tid då Rökstenen restes, sökte stormännen ära och rikedom, silver, boskap och ägor, framgång i strid och fria mäns aktning.

Men ännu viktigare var eftermälet, namnet som blev kvar på människors läppar eller inristat i stenen.

På runstenarna framförs budskapet om den dödes betydelse i regel med stela vändningar. Bara med

historisk kunskap och inlevelse kan vi fånga en skymt av människan bakom det korthuggna språket: Varin som ristade och Vämod, ynglingen som han sörjde:

Men det fanns också andra sätt att tala till de levande om de döda.

Vid kungahov och hövdingasäten i Norden var skalden en aktad gäst. Han diktade om härskare och folk i det förgångna, om män som for vida och fick sin grav bland främlingar eller i djupet av något hav. Han kunde sjunga om den döde som var satt i hög och om ättens storhet och ära.

De gamla gudarna levde i människornas närhet, de hörde på sätt och vis till gemenskapen. Genom skaldens förmedling kunde deras dunkla budskap förklaras.

SKRIVANDETS UNDER

DE MUNTliga berättelserna och orden på skaldens läppar i ingivelsens ögonblick har skingrats som skumflagor över vågorna på ett upprört hav.

Men genom skrivkonsten, med tuschpenseln, pennan och de nya skrivredskapen, kan vi fånga det flyktiga. Vi kan hålla kvar det som är som fjärilsstoff: skiftningar, aningar, ljusspelet över en vattenyta, strömningar i ett medvetande, en själ.

Genom skrivandet kan våra tankar få konturer. Om vi inte kunde skriva, skulle vi ha svårt att tänka klart. Vi skulle bli vilsna i tillvaron. Genom orden blir världen till – den framträder ur skuggorna, ur dunklet.

Det skrivna ordet är en förbindelselänk mellan

det inre och det yttre i en människa och mellan olika människor och tider. Också stenar kan ibland tala till oss.

Och den stumma baksidan kan med ens börja sjunga med dikter från en annan tid eller från vår egen tid.

Den kan berätta om händelser och öden i ett fjärran land i en fjärran tid eller om det som sker just nu, här i vår egen värld. Den kan också ge oss en aning om det som kanske skall ske i en framtid.

